

לימוד הירושלמי במשנת גדולי ישראל

לקט מדברי רבותינו גדולי הדורות על שגב מעלת לימוד הירושלמי ■
מוגש לרגל התחלת המחזור התשיעי בסדר לימוד הדף-היומי בתלמוד הירושלמי

חיים קנובליץ

בשנים האחרונות, ובקצב גובר בתקופה האחרונה, מפרסם מכון "דרכי שמחה" בפרסומיו הרשמיים את דברי גדולי ישראל על דבר חשיבות לימוד הירושלמי. ובדגש על נחיצות הגברת הלימוד בתקופה זו. מה שהביא לומדים רבים לבקש ריכוז מסודר, אם כי חלקי — מפאת ריבוי החומר. של השקפת גדולי ישראל לדורותיהם לחשיבות הלימוד בתלמוד ירושלמי להבנת דברי הבבלי, בפסקי הלכה, ונגיעה קלה גם בסגולות לימוד חשוב זה.

לימוד מקביל לבבלי

חשיבות, ואף נחיצות הלימוד הזה. נמצאת בקביעה הנחרצת של גדולי הראשונים, שהבנה מושלמת בלימוד הבבלי, תיחכן רק על ידי לימוד הירושלמי במקביל. ובכדי שלא להכביר ולהכביר נצטט אחד מהם, המתמצת את הרעיון בקצרה ובבהירות. בעל ה"מגדל עוז" בסוף הלכות ספר תורה:

"וכן דרך הירושלמי בכמה מקומות שמפרש סתומות הבבלי, כאשר הבבלי מפרש רוב סתומות הירושלמי".

רבינו הראב"ה בסוגיית ניקב וסתמו (ח"א סימן קעב) נותן פרספקטיבה נוספת הוזה במגוון סוגיות, בהם נחיצות הלימוד בירושלמי קריטית להבנת הבבלי:

"והנה תלמוד שלנו והירושלמי אחד הוא. אלא שהירושלמי מפרש יותר, וזמנו נשמע לפרש תלמוד שלנו".

סיכם את הדברים בעל ה"פני יהושע" בהסכמתו לפירוש "קרבן העדה" על הירושלמי, בלשונו הטובה:

"היות נודע לכל יודעי דת תורתנו הקדושה, שיעקר לימוד תורה שבעל פה הוא תלמוד בבלי וירושלמי. ולא כנהל קין לשתי תורות חס ושלום, כי אם יחדיו יהיו תמים במחברת אחת חיבור לקודש. ומה שזה סוגר זה פותח, כמבואר בפסקי הגאונים והקדמונים..."

נודע שרבינו הכהן הגדול מאחיו המפורסם בשמו ע"ש ספרו "החפץ חיים" זי"ע, רצה לכתוב פירוש על הירושלמי, אלא שלבסוף לא אסתייע מילתא (הובא ב"חומת ירושלים" גליין א עמ' ד. וכן הובאה עדות לתלמידו הגאון ר' דוד טבל דיינובסקי, גאב"ד ור"מ בלטש ואב"ד פיוטניצה). ומלשונו בהסכמה לספר משב"ח על הירושלמי, נראה בברור גודל החשיבות שמייחס ללימוד זה:

"הלא יעזרו ה' באומץ וחיל להרפים ולהפץ בישראל על כל הירושלמי ויהיה זה לזכות לכבוד תורתנו בזה לבאר הסתום במקום שאין לנו ביאורים מן הראשונים. ואקרה שגל ידו יתרכו הלומדים בסדר הזה ותרבה ידיעתם בו, וממילא נתרבה הדעת גם בדברי התוספתא ובכמה סוגיות הש"ס בבלי".

במהר"ץ חיות (גיטין ז). הפליג בחשיבות הבנת הגמרא על ידי כן. מה שניכר על ידי כל לומד אגדות חז"ל בשני התלמודים:

"כל היכי דמספר הבבלי ענין של חכמי א"י להיפך מן הירושלמי, אזי דברי הירושלמי עקרים מפני שהם היו בקיאים טפי במאורעות חכמיהם".

הירושלמי בהלכה

כאן אנו מגיעים לנחיצות הלימוד בירושלמי, כבסיס להבנת וידיעת ההלכה. וכפי שנוכח כל יודע ספר הלכה, על ריבוי ההלכות שמקורם בירושלמי. ובנוסף אחד נתבאר כמה מגדולי הראשונים (תשובה"ג סי' מו, וכן בסי' תלד; שו"ת הר"י מיגש סי' פא; תשובות הרמב"ם סי' נד, וכן בסי' תלד; המכריע סי' מב. ועי' כסף משנה שבועות פ"ה הי"ח, ושערי תשובה סי' לט):

"כל מה שנמצא בירושלמי ואין חולק עליו בתלמוד בבלי, או שאינו אלא ביאור ופירוש, סומכים עליו. שאינו גרוע מפירושי הראשונים".

בריטב"א (בתשובות סימן ר"ח, ד"ה זו מנין) כתב:

"אף על פי שלא נזכר בתלמוד שלנו אין בכך כלום. כי לעולם אנו סומכים על הגמרא שלהם, ואנו מפרשים ופוסקים התלמוד שלנו על פיהם". [= של חכמי ארץ ישראל. ח.ק.].

חשיבות מיוחדת יש לייחס לדבריו המעוררים של הגאון רבי יקותיאל אריה קאמעהלאר זצ"ל במאמר על חשיבות לימוד הלכות בירושלמי שאין להם יחס בבבלי. (קובץ "נר מערב" חלק ז):

"אבל דורות האחרונים כמו בימינו אלה, שאין להם שכל ונתיב במקצוע ההוראה שלא הלכו בו נימושות, ולא נמצא עוד לחדש בהם דבר. ולעומת זה תולדנה בעניי הוראה שאלות וחקירות וספיקות אשר לא נמצא מקורם בש"ס

שער דמוס ראשון של תלמוד הירושלמי, וינציא רפ"ג

בבלי. והי' אפשר לברר על פי האיבעיות המימרות בו' המובאות בירושלמי על הלכות שאינן נהוגות עתה, או שנאמרו שמה לא על שאלות הלכה למעשה כי אם להרכבת עיון כגמרא וסברא, וע"כ לא הביאום הראשונים וזה"ה בהלכותיהם. ועתה היה אפשר להוציא מהם הלכות ברורות על השאלות המתעוררות חדשים לבקרים, והרבה הלכות הי' ביכולת לבררן, הרבה ספקות היה אפשר להתירן על ידי מקורים בש"ס ירושלמי, לו אך נסקו בו כל מאן דעסקון באורייתא..."

במהר"ק בשורש ק' כתב חידוש עצום בשיטת הרמב"ם להלכה, שמתרץ הרבה מהדברים שנתקשו בהם לומדים בהבנת שיטתו:

"והוא דבר ידוע שרבינו משה רגל' לפסוק על פי הירושלמי יותר מכל הפוסקים הידועים אצלנו. ואפילו במקום שאין תלמודינו מוכיח בדברי הירושלמי, לפעמים יפסוק כמותו, היכא שתלמודינו מעמיד משנה או ברייתא בשינויא דחיקא, והירושלמי מפרשה כפשיטא, תופס שיטת הירושלמי".

מעניינים הדברים שכתב רבי אריה ליב עפשטיין זצ"ל, מח"ס "הפרדס" בספרו: "איתא בתלמוד ירושלמי שנוכח לפסוק כמותו כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו".

ואכן הרה"ק רבי פנחס מנחם יוסטמן מפילץ זי"ע בעל ה"שפתי צדיק", כתב במכתב (הובא בש"ק ח"ה עמ' ט"ו):

"...אולי תוכל למוכר בשם עבדו איהו שסו"ן ירושלמי... לטובה יחשב, שאני שותף לזה, על ידי זה אני בלחץ מאוד... מהיכי תיתי לא ירצה כל אחד שיהיה לו ש"ס ירושלמי כמו בבלי, ידומה דלעתיד יהיה עיקר הלימוד בירושלמי.

סגולות הלימוד בירושלמי

הרבה האריכו, בעיקר באחרונים שבדור הקודם, להפליג בסגולת הלימוד בתלמוד ירושלמי. ובהתעוררות ללימודו בדורות האחרונים. בכתבה זו, ראינו

חלק מהקהל בעת מעמד ההכרזה על תקנת לימוד הדף היומי בתלמוד הירושלמי, בכנסיה הגדולה השישית של אגודת ישראל בירושלים

מקום, אפילו בבבלי... וכעת אנו בעקבותא דמשיחא, בסוף אלף השישי, נותנה מחשבה לצדיק יסוד עולם, שינעלה ויוציא מהכה אל הפועל את הלימוד בירושלמי. וכשהמוני בית ישראל יעסקו בלימוד הירושלמי אפילו ב"גורמא", ממילא מתוך שיתעסקו בגורמא בלימוד הירושלמי, אפילו כפשוטו. בסוף הקב"ה יאיר עיניו, שנמצא גם את העמקות שבתלמוד הירושלמי. את החלקים של התורה הקדושה שנעלמו מבינתו במשך אלף שנה וראו זכינו להחלקים אלה מהתורה שבעל פה. שיתלמו עוד לפני כן בראשית צדקם.

בתקופה האחרונה, עם התנופה הגדולה שנהייתה בלימוד הירושלמי בתכנית השילוב, זכו חברי מכון "דרכי שמחה" לשהות במחיצתו של הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, ולשמוע ממנו דברים כדרכנות (— כאן בתמצית, שו"ת בכחבה נפרדת):

"כל גמרא שלומדים בבלי צריך ללמוד בירושלמי, כל גמרא, כל פרק... במגורא משמיני שדירושלמי וותר חשוב מהבבלי. ללכה פוסקים כהבבלי כי היה בתרא, אבל דירושלמי וותר חשוב... צריך ללמוד כל הדעות, כמו שלומדים דעת ב"ש וב"ה, רבי מאיר ורבי יוחנן."

וכבר ידועים הדברים ואף ניתנו לפרסום על ידו, שסדר לימודו בעצמו כך הוא. ואף מסיים בפומבי בכל ערב פסח את שני התלמודים.

הגאון הצדיק רבי בנימין זילבר זצ"ל, חבר מועצת גדולי ישראל, הפליג בשבח הלימוד בירושלמי בתכנית השילוב, ובישיבות הקדושות:

"וכה דורנו והתווספו ספסלים ללימוד תלמוד הירושלמי. הן מאותם המוספים לצד לימוד הדף היומי הבבלי את לימוד הסוגיה המקבילה בירושלמי, והן מצד אותם בחורים מצוינים המוסיפים את לימוד הירושלמי בבבלי הנלמדת בישיבה, מבלי לחסר את סדרי הלימוד. כידוע בלימוד הירושלמי ישנם תוספות והשלמה ללימוד תלמוד הבבלי. וכן יש בו חידושים והלכות רבות שמקורם היחיד הוא בירושלמי"

אף און נעני אבטרייהו כאיש אחד, לעשות רצונו בלבב שלם, בהצטרפות ללימוד הירושלמי, כל אחד כפי יכולתו. כאשר מכון "דרכי שמחה" מרים את הכפפה לסיוע ועזר לכל מסגרת של לימוד קבוע בירושלמי.

כאן המקום להוקיר את רכזי הפעילות, בארץ ובחו"ל, שהצלתה המכון שזורה בהצלחתכם. ולנציגים ואנשי הקשר בבתי מדרשות, ישיבות וכוללים, השוקדים על המסגרות השונות. איש בשמו הטוב יבורך, ויעמוד להם הדבר לזכות, בבידור מקח טוב זה.

שיעור שילוב בשני התלמודים, בבלי וירושלמי, המתקיים ע"י הרב גוטפרב שליט"א, במרכז העולמי ללימוד הדף היומי בטסטבלעך ז'כרון משה' בירושלים. השיעור נלמד בעקביות עד היום מאז תחילת המחזור החדש בסדר הדף היומי בבלי

"הדף" שעליו זוכים עתה הלומדים הרבים לעשות את הסיום של המחזור השמיני שלו. ומן הענין להביא את לשון התקנה:

"הרב ר' מאיר שפירא מלובלין ע"ה יום לימוד דף היומי ונתקבל הדבר בדביון, כח וחיוון גדול בישראל, בכל היהודים תורה, הוא הזכיר בדבריו מה דאיתא אצל רבי עקיבא דף של ספינה נדומן לי. ויום את דף היומי להרבות תורה וכבוד שמים. ואלי צריכים להוסיף דבר, זה לימוד הירושלמי שהוא דבר גדול, האי תנא ירושלמי הוא דנקט לישנא קלילא, לא כל אחד יכול, אבל מי שיכול יתן בכל יום זמן מה ללימוד ירושלמי, כל אחד כמה שיכול, ובני תורה אברכי כוללים ובחורים מצוינים לימוד כל יום דף ירושלמי. ואפשר שגם נרמז בדברי הרב מלובלין וז"ל ברא דר' עקיבא דף של ספינה נדומן לי, כי "דף של ספינה" בגימטריא "והו' הירושלמי", בני הו"ל בודאי שילמדו תלמוד ירושלמי דכתיב "וכרו מרחוק את ה' וירושלים תעלה על לבבכם", ע"י לימוד ירושלמי וזכרו מירושלים..."

ואכן, מלבד מסגרת הדף שנבנתה עבור אברכי הכוללים ובחורים מצוינים. מוקמות מסגרות שונות, "כל אחד כמה שיכול", בכל קהילה ומקום לפי הענין. כשהראוי להבלטה הינו ה"שילוב" כתוספת לדף-היומי הכבלי, אליי הצטרפו כבר רבים, בארץ ישראל, בארצות הברית ובצרפת.

האדמו"ר מליובאוויטש, הרה"ק רבי מנחם מנדל שניאורסון זי"ע, כתב מכתב לסיום ש"ס ירושלמי במחזור הראשון של דף-היומי, ובתוך הדברים:

"ומבעלות תלמוד ירושלמי (בבאור אדמו"ר מוהרש"ב ואדמו"ר האמצעי) שמאיר בה החכמה ברורה כמו שהיא למעלה בגליו, ואין זקוקים (כ"כ) לקושיות, בלי פלפול ארוך, ובאור מעמי ההלכות על בורין היו מקובלים בזה איש מפי איש, שבוה אין שייך ומלכתחילה אין מקום למחלוקת".

ובשנת תשמ"ב כתב מכתב ("ליקוטי שיחות" כרך כג עמ' 321) לכנס סיום סדר מועד בירושלמי, ובתוך הדברים:

ו"ש לומר, על פי מדתו של הקב"ה שדוא מדה כנגד מדה, שההתחזקות בלימוד הירושלמי תמחר קיום היעוד אשר חזה ישעיהו כי מציון תצא תורה

וידבר ה' מירושלמי, כי ילמד משיח תורה את כל העם כולו, ואין שם לא קנאה
 כו' ע"ד תלמוד ירושלמי (כפרדש"י ב"מ פה, סע"א) ומלאה הארץ דעת את
 הוי'..."

ומעניין לציין שכך נתפרסם מנהג האדמו"ר מחב"ד בעצמו, לסיים כל מסכת בבלי וירושלמי.

מבט מיוחד העניק לנו הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, במכתבו לסיום הנ"ל:

"באתי במילים קצרים אלו, לשלוח ברכתי, מתוך שמחה ואהבה, לכל אלו שזוכים השי"ת לגמור הש"ס הרושנים... כל גימור תורה הוא דבר גדול, ובפרט גימור שהיה נשאר בגמור יתום ולא היו הרבה שטרחו לגמרו. ועל זה זכותם של כל הלומדים המצליחים לגמור, הוא גדול מאד. ונקודת שבועה לגמור זה, נזכה לקרב האלוהים, ונזכה בקרב להרבות קרן התורה בנאות משיח צדקנו".

גדולי ישראל שליט"א

להבלחט"א, גדולי ישראל שליט"א מעודדים ומפצירים מאוד להוסיף את לימוד הירושלמי. ורואים בכך סגולה גדולה לקירוב הגאולה, ולקרב לבות בני ישראל לשמים, ואחד לחבירו. ואף המליצו על כך בלשון מועצת גדולי התורה את לשון חז"ל: "ירושלים שמחברת את ישראל זה יאוד". ועוררו על ענין גדול שיש בלימוד הירושלמי בשיעורים ברבים. אף בזה לא נאריך, כיון שכבר נתפרסמו הדברים בין הלומדים, על דבר החשיבות שמחייסים ללימוד הירושלמי גדולי ישראל שבומיננו. רק ראינו לנכון לכתוב תמצית דברים, בעניינים שהובאו לעיל.

מִן הַגֵּאוֹן רַבִּי שְׁמוּאֵל הַלֵּוִי וְזֹאנֵר שְׁלִיט"א אָמַר בְּסוּם הַמַּחְזוֹר הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַדָּף-הַיּוֹמִי הִירוּשָׁלַי (הוּבָא בְּקוֹבֵץ "נֵר מַעֲרִיב" חֶלֶק ח', וּמוֹבָאִים הַדְּבָרִים בִּירֵיעָה זוֹ בְּשִׁלּוּמוֹתם):

הקדושה, מהתורה שבכל פה, שנמצאים רק בירושלמי ואינם נמצאים בשום עצומים, ואני אומר זאת במלוא האחריות, ישנם חלקים עצומים מהתורה "רציתי לומר, ומסתמא יודעים זאת כל לומדי הירושלמי. שישנם חלקים

"הלואי יעזרו ה' באומץ וחיל להדפיס ולהפיץ בישראל על כל הירושלמי ויהיה זה לזכות לכבוד תורתו בזה לבאר הסתום במקום שאין לנו ביאורים מן הראשונים. ואקוה שעל ידו יתרבו הלומדים בסדר הזה ותרבה ידיעתם בו, וממילא נתרבה הדעת גם בדברי התוספתא ובכמה סוגיות הש"ס בבלי".

לנכון לתמצת נקודות מרכזיות בלבד, ממבחר ציטוטים מרכזיים, בכדי להעביר את הדברים בבחירות הנחוצה. לכן נצטט טיפה מן הים הגדול. בקדימות ללשון המחברים המפורסמים בחיבורם על הירושלמי.

לשון ה"קרבן העדה" בהקדמה ראשונה לפירוש:

"ומעולם תמהתי על גדולי קדמונינו שהיה להם פתוח כפתחו של אולם ובקריאים בכל מדע ומדע לפרש התורה בק"ט טעמים, ויותר מכולם היו בקריאים בירושלמי, כאשר ענינו ראות שהוציאו משם דינים לאליפים ולרמזות, מדוע לא שמו פניהם לפרש הירושלמי. אמרתי בלבי שהוא מצות לא תעשה שהומן גרמא, כמפורש בזוהר חדש (איכה פ"ו) עד אשר לא תחשך השמש, והאור זה תלמוד ירושלמי דנהיר נהורא דאורייתא, לבתר דאיתבטיל דא כביכול אשתארו בחשוכא וכ"ע. ועתה וידל ישראל מאוד וקרב קצינו וזמן הגאולה, אומר אני מעשי למלך מלכי המלכים הקב"ה כי יגיע התור להשמע בארצנו, לכן מתנוצץ האור מפאת מזרח עד כי יאיר כזהרים, ויראה השמש בשמים, ולא יבוא עוד ערל וטמא בירושלים".

כיון שהזכרנו דברי הזוה"ח, מן הענין להביא את דברי האדמו"ר מפרשיסחא הרה"ק הרבי בונם זי"ע (נדפס ב"קול שמחה" בליקוטים, ו"ברמתיים צופים" לתד"א פט"ו אות מ"א):

"ולכאורה תמוה זה שמכנה התורה שבע"פ ח"ו לחושך. אלא הפירוש במחשכים, הוא הגלות הדומה לחושך. הושיבני, שנתן לנו התלמוד בבלי שהוא תורת ה' תמימה משיבת נפש, שעל ידי זה שהיא תמימה בקשיות ואיבעיות, היה הוה אמינא שעל ידי פלפול הוא שוכח מדביקות הבורא ב"ה. לזה אמר שאף על פי כן היא משיבת נפש. אבל תלמוד ירושלמי שכל הסקא דעתך והוה אמינות הם אמת וקיום להעולם. ובדתי זה לא היינו יכולים להיות בגלות החושך הזה אפי' שעה אחת".

מעניינים דבריו של רבי יצחק שטערנהעלל זצ"ל מתוך דבריו בהקדמה לספרו "כוכבי יצחק" (בהוצאת מכון "דרכי שמחה") שקשר את תפוצת הלימוד בירושלמי בימינו לדברי הזוהר הקדוש:

"זה ודאי מפלאות תמים דעים, אשר באחרית הימים תורת ארץ ישראל יוצא מקרן זוית שלו, ורוב גדולי ישראל והלומדים התחילו לשתות מימיו. ואפשר שעל זה רמז התנא האלקי רשב"י בזוהר (פ' וירא דף קי"ז), דבשית מאה שנין יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה, עכ"ל"ק. ולפי דברי הזוהר, הדברים מקושרים עם ימות המשיח, דבסוף הימים יתפתחון תרעי דחכמתא, ואין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל כמו שאיתא במדרש רבה (בראשית פרק מז), עיי"ש".

אף הריב"ז (אב"ד סלוצק) בהקדמתו לספרו שו"ת בית ירדב"ז התייחס לדברי הזוהר הקדוש על הירושלמי:

"ואתם אחי ועמי תראו ברכה מד'... ואתם קבלתם על עצמכם להפיץ הש"ס ירושלמי על פני תבל, ולהאיר עיני חכמים, והרבה מהם שלחו ש"סין לעיר קדשנו תובכ"א. "פיקוח נפשות לת"ח". וכאשר זכיתם ליטול חלק בראש הפצת הירושלמי לפני בני ישראל, כן אברך אתכם שתזכו... והוא הלימוד תלמוד ירושלמי שבזכותו יגאלו ישראל מגלותם, כדאיתא בזוה"ק רות, והרבה אברכים גדולי התורה לומדים שיעור בכל יום בתלמוד הזה".

בשם האר"י הקדוש הובא בספר הליקוטים (עמ' רנה) דברים נפלאים:

"ויקהילו את העם... ויד את הסלע במטדו פעמיים, כנגד תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי. ויצאו מים רבים ותשת העדה ובערים, רצה לומר, מהעיקר ומהסולת של התורה תשקה את העדה שהם הגדולים, ומהסובין השקה את העם שדומים לבעירים".

הגאון הצדיק מרא דארעא דישאל רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל (מובא בהקדמה לס' אבות על בנים, מרכי שאל בראך זצ"ל עמ' כ"ג) דרש דברים נפלאים על היות לימוד הירושלמי סגולה ליציאה מהגלות:

"ציון במשפט תפדה" (ישעיה א, כז) בגימטריא מכוון "תלמוד ירושלמי" (1,076), "ושביה בצדקה" בגימטריא "תלמוד בבלי" (524). ודיינו בעת ששתי העמודים יפוצו חוצה ויצאו מרישות ויחיד לרשות הרבים, וכל בית ישראל ירוו וישתו ממים חיים שיצא מירושלים, אז יהיה הגאולה. מספרים שכאשר הגאון ר' יצחק זאב מברסק זצ"ל שמע הגימטריא הזו הוא הגיב:

"אין זאת אלא שזה נאמר ברוח הקודש".

אף האדמו"ר בעל ה"אמרי אש" ממודוץ זצ"ל אמר גימטריא נפלאה שיש בה תביעה גדולה על לימוד הירושלמי:

"שפרו מנשיכם" בגימטריא: "תלמוד ירושלמי" (1,076). ובזכות זו "וברית לא תופר".

תקנת הכנסיה הגדולה

ביותר נתפרסמה תקנת מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל בכנסיה הגדולה השישית, ע"פ הצעתו של הרה"ק בעל ה"לב שמחה" מגור זי"ע, שקרא להוסיף את לימוד ה"דף-היומי" בירושלמי, בנוסף ל"דף-היומי" הבבלי.

שנ"ת

עם הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א בדבר לימוד הירושלמי

שאלה:

מיו שלא גמר את הבבלי האם צריך ללמוד ירושלמי?

תשובת הגר"ח:

כן. כל גמרא שלומדים בבלי צריך ללמוד בירושלמי, כל גמרא, כל פרק.

שאלה:

למה חשוב ללמוד ירושלמי, הרי החלכה לא בהירושלמי?

תשובת הגר"ח:

בגמרא משמע שהירושלמי יותר חשוב מהבבלי.

להלכה פוסקים כהבבלי כי היה בתראה,

אבל הירושלמי יותר חשוב.

שאלה:

הרי איתא וליצא ולבא אין שלום זה היוצא מתלמוד לתלמוד,

א"כ משמע שאי אפשר ללמוד שניהם?

תשובת הגר"ח:

למה אי אפשר? צריך ללמוד כל הדעות,

כמו שלומדים דעת ב"ש וב"ה, רבי מאיר ורבי יהודה.

לימוד משולב – לימוד מושלם